

Міністерство освіти і науки України

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»

**ТЕОРЕТИЧНЕ І МЕТОДИЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАННЯ ТА
ВИХОВАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

Збірник наукових праць

Випуск 5

Слов'янськ – 2015

УДК 376-056.36(082)
ББК 74.3я43
Т 338

Головний редактор:
Дмитрієва І.В., доктор педагогічних наук, професор

Редакційна колегія:

Бистрова Ю.О., доктор психологічних наук, професор;
Бондар В.І., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;
Вісковатова Т.П., доктор психологічних наук, професор;
Засенко В.В., доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;
Липа В.О., кандидат педагогічних наук, доцент;
Мамічева О.В., доктор психологічних наук, професор;
Миронова С.П., доктор педагогічних наук, професор;
Одинченко Л.К., кандидат педагогічних наук, доцент;
Сивьов В.М., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України;
Татляничкова І.В., кандидат педагогічних наук, доцент;
Шеремет М.К., доктор педагогічних наук, професор.

ОСВІТНІМ ПОТРЕБАМ

Точки зору авторів публікацій та редакційної колегії можуть не співпадати

Друкується за ухвалою вченої ради
Донбаського державного педагогічного університету
від 11.05.2015 р.

Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами: 3б. наук. праць: Вип. 5. – Слов'янськ: ДДПУ, 2015. – 311 с.

До збірника увійшли праці науковців, аспірантів, співробітників наукових установ, магістрантів, студентів, практичних працівників у галузі корекційної педагогіки та спеціальної психології. У них розглядаються актуальні проблеми навчання та виховання осіб з вадами психофізичного розвитку різних вікових категорій.

Адресується науковцям, спеціалістам-практикам, студентам, які навчаються за спеціальністю «Корекційна освіта», батькам.

ЗМІСТ

Архипенко О. С.	7
Методичний супровід до уроків музичного мистецтва у п'ятому класі з цілої теми	
Гіренко Н. А., Кошмитько О. О.	11
Роль позакласної роботи з історії в допоміжній школі	
Глушко О. М.	18
Впровадження інтерактивних методів навчання на уроках природознавства	
Головата А. О.	30
Зміцнення змістовного та методичного компонентів географічної освіти розумово відсталих дітей в Україні (1970-1990 рр.)	
Гончаренко Г. М.	35
Самостійність розумово відсталих учнів на уроках фізики як показник їхньої пізнавальної активності	
Грипенко О. М., Богданова Д. М.	43
Сучасні погляди на процес читання в структурі писемного мовлення.	
Грипенко О. М., Захаренко К. В.	48
Передумови формування процесу письма в учнів перших класів із тяжкими порушеннями мовлення	
Грипенко О.М., Матвєєва К.Є.	53
До проблеми формування писемного мовлення у дітей дошкільного віку із ТПМ	
Гришин Ю. І.	58
Сучасний урок в спеціальній школі(відеоматеріали на уроках історії)	
Дмитрієва І. В., Атроценко Т. М.	63
До питання формування в розумово відсталих учнів процесу відтворення художніх образів творів образотворчого мистецтва	
Дмитрієва І. В., Грипенко О. М. Коба Д. В.	67
Усна народна творчість як засіб розвитку моральних почуттів в учнів спеціальної школи	

<i>Дмитрієва І. В., Кононенко С. В.</i>	73
Особливості громадянського виховання учнів старших класів допоміжних шкіл	
<i>Дмитрієва І. В., Михалко І. І.</i>	82
Збагачення словникового запасу учнів старших класів спеціальної школи	
<i>Дмитрієва І. В., Смахнова О. В.</i>	91
Моделі інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я в общеобразовательную среду	
<i>Доценко О. В.</i>	97
Впровадження здоров'язберігаючих технологій в роботу вчителя-логопеда дошкільних закладів	
<i>Дьогтєва О. Є.</i>	104
Соціальна адаптація старшокласників із вадами зору як пріоритетний напрямок роботи вихователя спеціального навчального закладу	
<i>Журавльова Л. С.</i>	113
Особистісно-орієнтований підхід у навчанні молодших школярів із порушенням писемного мовлення	
<i>Іваненко А. С.</i>	119
Особливості прояву статево-рольової ідентифікації розумово відсталих підлітків	
<i>Канзюба О. М.</i>	120
Особливості превентивного виховання в умовах сучасної спеціальної школи.	
<i>Капустіна Н. В., Борисова В. О.</i>	130
Підвищення ефективності засвоєння знань теми «Дієслово» учнів старших класів допоміжної школи	
<i>Капустіна Н. В., Давльченко Є. В.</i>	137
Роль лексичних вправ у розвитку мовлення та корекції недоліків розумової діяльності учнів з проблемами у навчанні	
<i>Капустіна Н. В., Колобасва Г. В.</i>	143
Роль письмових переказів в розвитку зв'язного мовлення учнів старших класів спеціальної школи	

<i>Квітка Н. О.</i>	149
До питання корекційно-розвивальних можливостей викладання предметів художньо-естетичного циклу в умовах інклюзивного навчання	
<i>Козирєва Н. Г.</i>	159
Нестандартні методи і форми навчання на уроках трудового навчання	
<i>Колот Л. М.</i>	164
Формування оздоровчої компетентності шляхом використання рухливих ігор у корекційно-виховній роботі	
<i>Корсун І. С.</i>	178
Корекційна спрямованість уроків географії та позакласних форм роботи у процесі вивчення природи рідного краю	
<i>Лактюшина Т. Л., Доценко О. В.</i>	184
Гра як засіб формування у дошкільників із ЗНМ граматичних конструкцій	
<i>Лактюшина Т. Л., Янковська Т. В.</i>	190
Шляхи попередження порушень письма у логопатів загальноосвітньої школи	
<i>Ланін А. В.</i>	196
Робота асистента вчителя щодо організації соціального життя дитини з особливими освітніми потребами	
<i>Манько О. Г.</i>	205
Образотворча діяльність як засіб корекції пізнавальних процесів в учнів з вадами інтелектуального розвитку	
<i>Марченко В. В.</i>	212
Інтеграція дітей з обмеженими можливостями здоров'я у соціум через виховну роботу	
<i>Одиченко Л. К., Брисова В. Я.</i>	221
Деякі аспекти правовиховної роботи з розумово відсталими старшокласниками в позакласний час	
<i>Переднікас С. А.</i>	230
Досвід формування самостійності учнів спеціальної школи в процесі вивчення столярної справи	

<i>Садова А. П.</i>	247
Формування мовної особистості у вечірній (змінній) спеціальній школі	
<i>Сердюк О. Ю.</i>	254
Розвиток життєвих компетентностей в учнів з обмеженими можливостями здоров'я на уроках математики.	
<i>Соловійова Л. Б.</i>	261
Соціалізація дітей з порушенням інтелектуального розвитку засобами народознавства	
<i>Снігак Л. А., Бартиш Г. І.</i>	267
Вивчення процесів аналітико-синтетичної діяльності учнів з вадами інтелектуального розвитку	
<i>Татьянчикова І. В.</i>	277
Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціалізації учнів на стадії ранньої трудової підготовки в спеціальному навчальному закладі	
<i>Татьянчикова І. В.</i>	284
Методичні рекомендації щодо підвищення ефективності соціалізації учнів на стадії інтеграції в спеціальному навчальному закладі	
<i>Татьянчикова І. В., Маркова О. В.</i>	290
Проблема забезпечення соціалізації молодших розумово відсталих школярів в умовах сім'ї	
<i>Татьянчикова І. В., Федотенкова І. С.</i>	296
Підготовка учнів з інтелектуальними вадами до самостійного життя в процесі їхньої соціалізації	
<i>Тимченко А. М.</i>	302
Теоретичні основи проблеми формування професійно-педагогічної культури майбутніх корекційних педагогів	
<i>Шишметцев І. М.</i>	306
Основні напрями педагогічної роботи з формування у розумово відсталих старшокласників культури людських взаємин	

УДК 373.5.016:78

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ДО УРОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У П'ЯТОМУ КЛАСІ З ЦІЛОЇ ТЕМИ

Архипенко О. С. ,
вчитель музики, вчитель другої
кваліфікаційної категорії
Краснолиманської спеціальної загальноосвітньої
школи-інтернату I-III ступенів № 34
Донецької обласної ради,
м. Красний Лиман Донецької обл.

Детально ознайомившись зі збіркою І. В. Родигіної «Компетентнісно орієнтований підхід в навчально – виховному процесі», я розробила ряд уроків музичного мистецтва у 5 класі за однією темою (семестр 1, тема 2 «Що сталося б з літературою, якби не було музики»), де втілювала інноваційні технології навчання задля формування основної групи компетентностей учнів. Так, до кожного уроку були розроблені творчі та інтерактивні завдання. Це сприяло розвитку компетентності продуктивної творчої діяльності (готовність та потреби у творчості); розвитку вміння побачити та сформулювати проблему, вміння знаходити нові рішення, вміння діяти в нестандартних ситуаціях, активізація творчих здібностей учнів, реалізація творчого потенціалу учнів.

До першого уроку з теми «Що сталося б з літературою, якби не було музики» мною була розроблена рольова гра «Склади казку про музику». На початку уроку учні переглядали презентацію української народної казки «Калинова сопілка», як приклад літературного твору, де мова йде про значення музики у житті людини, де музика є головною дійовою особою. Також слухали виварські награвання, робили висновки стосовно значення музики у сюжеті літературного твору. Після цього учні виконували творчу роботу. Завданням було створити рольову гру за етапами. Учні п'ятого класу

6. Осипов, П.М. Сам себе виховати повинен. – Казань, «Карполь», 1995.
7. Стернина, Э.М. Теория и методика воспитания слепых и слабовидящих школьников. – Л., 1990.
8. Ткачук, І.І. Науково-методичні аспекти формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх. Матеріали науково-практичної конференції «Науково-методичні засади формування ключових компетцій учня гімназії». – К., 2008. – 302 с.

УДК376-056.26:616.28-008

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

Журавльова Л. С.,

*канд. пед. наук, доцент
кафедри соціальної педагогіки та дошкільної освіти
Мелітопольського державного педагогічного
університету імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь Запорізької обл.*

Аналіз результатів обстеження стану мовленнєвого розвитку дітей, які йдуть до школи, виявив тенденцію до прогресуючого розповсюдження порушень усного і писемного мовлення. Серйозна клопотаність станом мовлення молодших школярів обумовлена не тільки зміною кількісного складу дітей з відхиленнями в мовленнєвому розвитку, але і якісними змінами мовленнєвої патології: ступенем вираженості дефекту, колом структурних компонентів мовлення, які розширюються та схильні до порушення. До чинників, що негативно впливають на розвиток дитини, можна віднести погіршення соціальної і екологічної обстановки, недиференційований підхід до навчання, завищені вимоги шкільної освіти, що випереджають темпи розвитку головного мозку дитини.

Етіологія подібних розладів представлена п'ятьма основними чинниками:

- фізіологічний аспект (неповноцінність зорового сприймання, оптико-просторова недостатність, несформованість або недорозвинення усного мовлення, сенсорні утруднення, порушення міжаналізаторної взаємодії);
- психологічний аспект (затримка розвитку вищих психічних функцій: уваги, пам'яті, суцесивних і симультанних процесів);
- генний аспект (спадкова обтяженість, конституціональна схильність, етіопатогенетичний чинник);

- нейропсихологічний аспект (вплив функціональної асиметрії півкуль головного мозку);

- соціальний аспект (дія, що надається сучасними соціально-економічними концепціями розвитку на всі сфери життя).

Порушення читання і письма, будучи найпоширенішими дефектами мовлення у дітей молодшого шкільного віку, роблять негативний вплив на весь процес навчання, на шкільну адаптацію дітей, на формування особистості і характер психічного розвитку дитини в цілому. Такі діти зазнають труднощі в засвоєнні і розумінні текстів, логічному мисленні. Труднощі (неуспіх) у школі часто формують у них негативне відношення до навчання, утрудняє спілкування з однолітками [5].

Своєчасне виявлення причин, що приводять до неуспішності дітей у початкових класах, точне визначення диференціальних ознак і механізмів порушень, відмінність їх від інших, неспецифічних помилок надзвичайно важливі для розвитку культури особистості, що забезпечує успішність і життєздатність в соціумі, а також для відповідної корекційної діяльності, розробки цілісної системи роботи по виправленню цих порушень, по попередженню шкільної дезадаптації в цілому.

Особистісно-орієнтований підхід – головна ідея у програмі гуманізації сучасної освіти. У зв'язку з цим потребують перегляду організаційний і змістовний компоненти освітнього процесу з точки зору їх впливу на розвиток особистості, підвищення якості освіти. Важливим аспектом реалізації цієї стратегії є здійснення індивідуального та диференційованого підходу до учнів із порушенням писемного мовлення у корекційно-педагогічному процесі, оскільки зазначений підхід припускає раннє виявлення нахилів та здібностей дітей, створення умов для розвитку особистості.

При особистісно-орієнтованому підході шкільний логопед коригує недоліки усного та писемного мовлення учнів шляхом заповнення дефіциту функцій аналізаторних систем.

Однією з основних умов адекватного розвитку психічних функцій, зокрема, мовленнєвої, є процеси сприймання, відповідальні за прийом і переробку інформації. Перцептивні процеси забезпечують регуляцію мовленнєвої діяльності і удосконалюються під впливом різних її проявів [6]. Інформація, що поступає із зовнішнього світу, є тією базою, на основі якої відбувається навчання і формується індивідуальний досвід.

Більшість людей умовно можна зарахувати до трьох основних груп за ступенем вираженості каналів отримання і засвоєння інформації: візуалі-люди, що сприймають інформацію головним чином через зорові аналізатори; аудіали – люди, що сприймають інформацію переважно через слухові канали; кінестетики – люди, що сприймають інформацію в основному через тактильні засоби контролю [5].

Як найповніше уявлення про об'єкти, що сприймаються можна отримати за умови їх сприймання декількома органами чуття, що дозволяє сприймати різні властивості об'єктів за допомогою різних сенсорних систем (зір, слух, дотик, кінестетична чутливість тощо); проводити їх аналіз усередині кожної сенсорної системи, співвідносити характерні ознаки, ухвалювати рішення на основі інтеграційної обробки даних [3]. Подібна синкретична єдність різних сенсорних систем, що дозволяє оптимізувати процес навчання, зробити його раціональним і ефективним, повинна стати теоретико-методичними засадами педагогічної допомоги і підтримки молодших школярів з порушенням мовлення, оскільки специфіка пропедевтичної і корекційної роботи припускає підключення компенсаторних механізмів і можливостей дитини з метою надання найбільш доцільної і дієвої допомоги у кожному конкретному випадку.

Проте злагодженість, міцність і рухливість інтеграційної взаємодії, що визначають ефективність процесу навчання грамоті, забезпечуються адекватністю окремих перцептивних процесів, порушення яких є одним з можливих механізмів несформованості усного і писемного мовлення на психофізіологічному рівні. У зв'язку з цим особливої значущості набуває той

факт, що у дітей, страждаючих порушенням усного і писемного мовлення, слуховий і зоровий канали отримання і переробки інформації є найбільш чутливими з огляду на схильність до різних розладів. Адаже за допомогою саме слухової і зорової аналізаторних систем традиційно реалізуються переважно більшість навчальних ситуацій. Так, педагогам добре знайома проблема диференціації понять «голосний» та «приголосний» звуку. Традиційним прийомом в системі роботи по усуненню порушень в цьому напрямі є формування уявлень про акустичні та артикуляторні характеристики і відмінності позначених фонетичних одиниць. Досвід показує, що для окремих категорій дітей-логопатів наведених дій недостатньо, оскільки:

- з одного боку, розлади в області фонетико-фонематичного сприймання перешкоджають повноцінному і точному з акустичної точки зору відтворенню звуків, що характеризуються;
- з іншого — маючи в більшості випадків порушення у сфері просторового сприймання і несформованість кінестетичних відчуттів органів апарату артикуляції, учні зазнають значних труднощів в зіставленні графічного зображення звуку з власним артикуляційним укладом.

Визнаючи специфічність і нестабільність слухового і зорового засобів контролю у дітей з порушенням мовлення, можна звернути увагу на зростаючий вплив рухового або моторного сприймання на ступінь осмислення навчального матеріалу дітьми, які вчаться. Корекційна робота із застосуванням методів активізації рухового сприймання дозволяє зробити висновок про доцільність і обґрунтованість застосування технологій, спрямованих на активізацію аналізаторів, відповідальних за так звану моторну інтеріоризацію дійсності, дозрівання якої забезпечує отримання адекватної інформації про навколишній світ. До моменту початку шкільного навчання діти вже володіють колосальним об'ємом інформації: до 5 років процес зростання головного мозку вже завершений на 80%, а до 8 років він

фактично закінчений. Між 8 і 80 роками мозок людини якісно і кількісно розвивається менше і повільніше, ніж за один лише рік — від 7 до 8 років [1; 5].

Кожна людина з дитинства володіє п'ятьма способами збагачення новими знаннями: вона дивиться, слухає, дотиком обстежує, нюхає і куштує. До того ж, відомо по одному візуальному і аудіальному засобу та три кінестетичних. Вище зазначене трієконе у необхідності опори при плануванні роботи з дітьми, які мають відхилення в мовленнєвому розвитку, на найбільш частотні і підлягаючі зберіганню канали переробки інформації з метою підвищення злагодженості у взаємодії аналізаторних систем. Актуальність акценту на руховому сприйманні при здійсненні педагогічної допомоги і підтримки дітей-логопатів обумовлена також його сприянням в створенні міцної навчальної мотивації: необмежений досвід пізнання дійсності, коли дослідження дитячою предметів і явищ навколишнього життя знаходить належне моторне підкріплення в умовах відсутності прийомів, що приборкують природну дитячу цікавість, приводить до підтримки і підвищення вродженого бажання отримувати знання, збагачувати свій культурний і інтелектуальний потенціал.

Питання про посилення ролі рухового сприймання стосовно періоду дошкільного дитинства доречно ставити відносно збільшення можливостей повноцінного формування збагачення сфери дитячої свідомості. Проблема активізації моторного сприймання в період навчання в початковій ланці загальноосвітньої школи обумовлена більшою мірою необхідністю підключення компенсаторних механізмів можливостей, що заповнюють недостатність розвитку різних сенсорних систем і каналів отримання і обробки інформації у дітей з мовленнєвою патологією.

Література

1. Доман Г. Как научить ребёнка читать. — М., «Аквариум», 1996.
2. Бартсенева Л. І. Підготовка дітей із загальним недорозвитком мовлення старшого дошкільного віку до оволодіння орфографією. Автореф. дис...канд. пед. наук: 13.00.03 Ін-т дефектології АПН України. — К., 2000. — 18 с.
3. Шермет М.К. Логопедія — 2 вид. — К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. — 678 с.
4. Соколова В.В. Культура речи и культура общения. — М., «Просвещение», 1995.

5. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 288 с.
6. Цветкова Л.С., Астапова В.М. Аграфия, алексия. Психодиагностика и коррекция детей с нарушениями и отклонениями развития – СПб., «Питер», 2001.

УДК 305-035.6-056.36

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СТАТЕВО-РОЛЬОВОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ

*Іваненко А. С.,
аспірантка Інституту
корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова,
м.Київ*

Актуальність проблеми. Для сьогодення характерна трансформація в суспільстві соціальних установок та зміна поглядів на тендерні ролі й стереотипи, перехреснюються соціальні ролі чоловіків і жінок, велика кількість сфер соціальної діяльності притаманної чоловікам – освоюється жінками і навпаки. Дані тенденції не оминають і негативно впливають на сферу сімейно-побутових відносин: нестійкість шлюбів серед молоді, недостатня готовність молодих людей до виконання сімейних ролей, зростання внутрішньо сімейних конфліктів, збільшення кількості розлучень.

Уявлення підлітків про чоловічі та жіночі якості в майбутньому мають значний вплив на відносини між чоловіком та жінкою у всіх сферах життєдіяльності, і в першу чергу, у сімейно-побутовій сфері. Особливості формування даних уявлень залежать від наступних факторів: прояви статево-рольової поведінки підлітків; усвідомлення та переживання підлітком статевої ідентичності; вираження маскулітних та фемінних якостей у хлопців та дівчат. Активне освоєння підлітками форм поведінки і формування їх характеру у відповідності з уявленнями батьків, референтної групи, суспільства в цілому про маскулітності та фемінності, впливають на формування уявлень про якості характерні чоловікам та жінкам.

Проблема формування традиційних якостей мужності у хлопців та жіночості у дівчат актуальна і в спеціальній освіті, і безпосередньо в процесі підготовки розумово відсталих підлітків до майбутнього сімейного життя. На